

Primerjalna analiza kompetenc sodnih izvedencev za področje požarov in eksplozij¹

Ivana Bjelovuk², Tanja Kesić³, Milan Žarković⁴

Ob upoštevanju dejstva, da imajo obdolžene osebe v kazenskem postopku pravico zagovarjati se z molkom in podati lažno izjavo ter da izjave prič pogosto niso obstojne in verodostojne, se mora sodišče pogosto opirati na izvid in mnenje izvedencev pri ugotavljanju, oceni in razjasnitvi pravno bistvenih dejstev. Zato je bistvenega pomena raziskati vprašanja, ki se nanašajo na kompetence sodnih izvedencev in kakovost podatkovne zbirke o sodnih izvedencih. Zaradi tega je predmet raziskave v tem prispevku primerjalna analiza registra o sodnih izvedencih v Srbiji, Severni Makedoniji, Črni gori in Bosni in Hercegovini ter njihova primerjava z ustreznimi registri na tem področju v Sloveniji in na Hrvaškem, kot državah članicah Evropske skupnosti. Pri delu smo se odločili za raziskovanje registrov sodnih izvedencev za področje požarov in eksplozij z uporabo naslednjih raziskovalnih metod: opazovanje, opisovanje, primerjava in analiza. Analizirani so bili podatki o vrsti in ravni izobrazbe sodnih izvedencev, starostni in spolni strukturi ter načini, na katere so registri sodnih izvedencev urejeni. V prispevku podajamo priporočila za izboljšanje načina vodenja registra sodnih izvedencev in optimalnih kompetenc sodnih izvedencev z namenom pravičnega in popolnega ugotavljanja pravno bistvenih dejstev v kazenskem postopku.

Ključne besede: kompetence izvedencev, imenovanje in odpoklic izvedencev, register sodnih izvedencev, požar, eksplozija

UDK: 347.964.4:614.84

1 Uvod

Pri ugotavljanju pravno bistvenih dejstev in sklepanju v kazenskih zadevah se sodišče zelo pogosto opira na mnenje strokovnjakov na ustreznem področju. Potreba glede vključitve strokovnjakov izhaja iz dejstva, da se sodniki srečujejo z znanstvenimi in/ali strokovnimi vprašanji, bistvenimi za ugotavljanje dejstev v postopku, o katerih nimajo ustreznih znanj. Zato se v sodne postopke vključujejo sodni izvedenci. Izvedenec je strokovnjak, ki v skladu s pravili svojega znanstvenega področja, tehničnih znanj, spretnosti ali umetniške naravnosti preizkuša objekte izvedenstva ter o tem poda strokovni izvid in mnenje (Bošković in Kesić, 2020). Ekspertne priče so priče, katerih vključitev v postopek ni posledica opažanja posameznih materialnih dejstev, temveč je rezultat

njihove izobrazbe, usposabljanja ali drugega specialističnega znanja v zvezi s primerom (Mnookin, 2008). Ekspertna priča je oseba, ki je opravila specializirano usposabljanje, ima posebno izobrazbo in izkušnje (Gardner in Anderson, 2004) ter ki jo, v primerjavi s pričjo, lahko zamenjamo.

Sodni izvedenci so zelo pomemben člen pri dokazovanju, v kazenskem postopku in v predpreiskovalnem postopku. Zato nekateri avtorji razlikujejo kriminalistična in nekriminalistična izvedenstva (Pavišić in Modli, 1999). Kriminalistična izvedenstva so tista, ki predstavljajo del zasnovanega, organiziranega in načrtnega dela pri zatiranju kriminalitete, izvajajo pa se predvsem zaradi znanstvenega preizkušanja dejanskih dokazov in so v neposredni funkciji kazenskega pravosodja. Ta vrsta izvedenstva se večinoma izvaja v fazi predpreiskovalnega postopka (Žarković in Ivanović, 2020). V okviru kriminalističnih izvedenstev se uporabljajo metode različnih ved, prilagojene potrebam kriminalistične tehnike. Tukaj je treba omeniti tudi situacijsko izvedenstvo kot ekspertizo, ki se izvaja na kraju dogodka, najpogosteje vzporedno z dinamično fazo ogleda (Žarković, Bjelovuk in Kesić, 2012). Uspeh izvedenstva je večinoma odvisen od izbire izvedenca, ne glede na to, za katero izvedenstvo gre, zato je nujno, da organ, ki določa izvedenstvo, prepozna in opredeli kriminalistična in kazensko-pravna bistvena dejstva in okoliščine, ki se lahko ugotovijo in razjasnijo le z vključitvijo strokovnjaka določenega področja (Žarković in Ivanović, 2020). Na podlagi tega lahko sklepamo, da so kompetence sodnih izvedencev v neposredni zvezi s

¹ Prispevek je rezultat znanstvenoraziskovalnega projekta z naslovom *Razvoj institucionalnih kapacitet, standardov in postopkov za boj zoper organizirano kriminaliteto in terorizem v pogojih mednarodnih integracij*. Projekt financira Ministrstvo za znanost in tehnološki razvoj Republike Srbije (št. 179045), izvaja pa ga Kriminalistično-policijska univerza v Beogradu (2011–2021).

² Dr. Ivana Bjelovuk, izredna profesorica, Kriminalistično-policijska univerza, Beograd, Srbija. E-pošta: ivana.bjelovuk@kpu.edu.rs

³ Dr. Tanja Kesić, redna profesorica, Kriminalistično-policijska univerza, Beograd, Srbija. E-pošta: tanja.kesic@kpu.edu.rs

⁴ Dr. Milan Žarković, redni profesor, Kriminalistično-policijska univerza, Beograd, Srbija. E-pošta: milan.zarkovic@kpu.edu.rs

pravilnim, popolnim in objektivnim ugotavljanjem pravno bistvenih dejstev in z učinkovitostjo kazenskega postopka. V tem kontekstu prepoznavamo tudi pomen analize registra sodnih izvedencev, ki jo izvajamo z namenom opredelitve najboljše organizacije registra in nujnih kompetenc sodnih izvedencev na primeru izvedenstva na področjih požarov in eksplozij.

Pri analizi pogojev za izvedbo izvedenstva je treba upoštevati, da je »izvedenec preprosto pomočnik ali svetovalec sodnika in nič več. Izvedenec zagotavlja dejstva za sodišče skladno njegovemu posebnemu znanju, izobrazbi in izkušnjam, iz česar sodnik lahko izvede svoje sklepe.« (European Commission for the Efficiency of Justice [CEPEJ], 2014) Pri določanju zahtevanega posebnega znanja, izobrazbe in izkušenj Vodnik Sveta Evrope poudarja, da »izvedenec mora imeti ustrezno kvalifikacijo in/ali potrebne izkušnje ali spretnosti. Kvalifikacija je odvisna od področja ekspertize in od konkretnega primera. Izvedenci na znanstvenih področjih in raziskavah imajo po navadi široko strokovnost, le-ta pa se lahko pridobi tudi prek praktičnih izkušenj. Zahteve, ki se nanašajo na kvalifikacije izvedencev, se zato razlikujejo glede na različne delovne profile in podeljene naloge.« (CEPEJ, 2014) Konec koncev, bistveno je poudariti, da naj ekspert strokovnjak ne bi izstopal iz okvirov svojih kompetenc, ki izhajajo z matičnega področja, za katero se je šolal, usposabljal in na katerem je pridobil delovne izkušnje, ter naj ne bi podajal mnenja, ki je zunaj okvira njegove strokovnosti (Žarković, Kesić in Bjelovuk, 2011).

Z analizo normativnih rešitev v Srbiji (Zakon o sudskim vještacima Republike Srbije [ZSV/S], 2010), Severni Makedoniji (Zakon za vještače na Republika Makedonija [ZV/SM], 2010), Črni gori (Zakon o sudskim vještacima Crne Gore [ZSV/CG], 2016), Bosni in Hercegovini (Zakon o vještacima Federacije Bosne i Hercegovine [ZV/BiH], 2005), Republiki Srbski (Zakon o vještacima Republike Srpske [ZV/RS], 2017), Brčko distriktu BiH (Pravilnik o stalnim sudskim vještacima Brčko distrikta BiH [PSSV/BD], 2020), na Hrvaškem (Pravilnik o stalnim sudskim vještacima Republike Hrvatske [PSSV/H], 2014) in v Sloveniji (Zakon o sodnih izvedencih, pooblaščenih cenilcih in sodnih tolmačih [ZSVOPST/SLO], 2018) smo zaznali, da je vprašanje kompetenc urejeno tako, da se zahtevajo ustrezna izobrazba, delovne izkušnje ustrezne dolžine ter strokovne in praktične izkušnje na posameznem področju izvedenstva. Vse opazovane zakonodaje, razen Zakona o izvedencih Federacije BiH, določajo pogoj, ki se nanaša na nujnost visokošolske izobrazbe. Izjemoma predpisi Srbije, Črne gore, Republike Srbske, Brčko distrikta, Hrvaške in Slovenije dovoljujejo možnost, da je za izvedenca lahko imenovana tudi oseba s srednjo strokovno izobrazbo in/ali zaključenim prvim ciklom študija ob pridobljenih najmanj 180 ECTS točkah (Republika Srbska in Brčko distrikt), vendar pa je ta možnost vedno pogojena s pomanjkanjem izvedencev z visoko strokovno izobrazbo.

Ob tem se pogosto zahteva izpolnjevanje dodatnih pogojev, kot so delovne izkušnje v določenem trajanju in pridobljeno mnenje posameznih pravnih subjektov o predhodnem delu te osebe kot izvedenca ali mnenje ustreznega strokovnega telesa. Zanimiva je rešitev, ki je predvidena na Hrvaškem, kjer se trajanje delovnih izkušenj v stroki veže na ustrezno raven izobrazbe. Tako se za osebe z visoko izobrazbo in zaključenim specialističnim diplomskim študijem zahteva najmanj osem let delovnih izkušenj, osebe s srednjo strokovno izobrazbo pa morajo imeti najmanj dvanajst let delovnih izkušenj v stroki (PSSV/H, 2014). Strokovnost kandidata za izvedenca se v večini analiziranih zakonodaj preverja z opravljanjem strokovnega izpita ali kvalifikacijskim testiranjem, razen v Srbiji in Brčko distriktu. Testiranje kandidatov izvajajo strokovna telesa, ki jih ustanovijo ministrstva za pravosodje. Glede sestave strokovnih teles lahko razlikujemo države, v katerih so v njihovi sestavi predstavniki pravosodja (Črna gora, Federacija BiH), in države, v katerih so v strokovnih telesih zastopani sodni izvedenci ali vodilni strokovnjaki na posameznih področjih izvedenstva (Črna gora, Federacija BiH, Republika Srbska in Severna Makedonija). Skupno vsem državam, v katerih je predvideno opravljanje strokovnega izpita, je, da so v sestavi strokovnih teles nujno predstavniki ministrstva za pravosodje.

Bistvena pomanjkljivost v vseh državah, ki so predvidele opravljanje strokovnega izpita/kvalifikacijsko testiranje, je neobstoj pogoja, s katerim bi se od kandidata za izvedenca zahtevalo poznavanje temeljnih procesnih pravil, na podlagi katerih se izvajajo sodni postopki, in pravil o dokazovanju v teh postopkih. Ne glede na to, da se izpolnitev tega pogoja lahko dojema kot nepotrebna, ob upoštevanju, da izvedenec ne daje odgovorov na pravna vprašanja in se o teh ne more izjavljati, menimo, da je bistveno, da izvedenec pozna okolje, v katerem opravlja dela izvedenstva in da je seznanjen s temeljnimi pravili dokazovanja, da lahko sodišču zagotovi zakonit in verodostojen dokaz. V korist tega stališča navajamo rešitev iz Hrvaške, s katero je predpisano, da je za stalnega sodnega izvedenca lahko imenovana oseba, ki je uspešno opravila preverbo znanja o ureditvi sodne oblasti, o državni upravi in pravni terminologiji (PSSV/H, 2014). Preizkušanje izvajajo komisije za preverjanje znanja pri županijskih sodiščih, v njihovi sestavi pa so sodniki tega sodišča. V korist bistvenega pomena kompetenc sodnih izvedencev govori tudi zanimiva rešitev, ki je predvidena v Sloveniji, v skladu s katero Strokovni svet za sodna izvedenstva, overjeno cenitev in sodno tolmačenje zagotavlja strokovna mnenja v postopku imenovanja sodnih izvedencev (ZSVOPST/SLO, 2018). Glede kompetenc kandidatov za sodne izvedence ta zakon predpisuje podobne pogoje kot predhodno analizirani predpisi. Specifično je določilo, s katerim je predvideno, da svet strokovnjakov potrjuje strokovnost sodnih izvedencev pet let po imenovanju in vsakih pet let za tem (ZSVOPST/SLO, 2018).

Celovita obravnava statusnega položaja izvedenca ni mogoča brez analize postopka imenovanja in odpoklica izvedenca. Skupno za vse analizirane zakonske rešitve je, da se postopek imenovanja izvedenca začne z objavo javnega poziva za imenovanje izvedenca s strani ministrstva za pravosodje na podlagi predloga predsednikov prvostopenjskih sodišč (ZV/RS, 2017) ali predsednikov sodišč, vodij državnih tožilcev in predstojnikov organov, ki vodijo postopek (ZSV/CG, 2016), oziroma na predlog enega ali več sodišč (ZV/FBiH, 2005). V nasprotju s temi zakoni ZV/RS (2017) ne vsebuje določb o morebitnih vlagateljih predloga za objavo javnega poziva. Po drugi strani PSSV/BD (2020) ob javnem pozivu predvideva tudi možnost vlaganja zahteve zainteresirane osebe s tem, da je za ukrepanje v teh primerih pristojna Pravosodna komisija Brčko distrikta.

Ko gre za pristojnost za sklepanje v postopku imenovanja izvedenca, lahko opazimo različne pristope v zakonodajah obravnavanih držav. Posamezne zakonodaje to pristojnost podeljujejo ministrstvu za pravosodje, ki je pristojno za sprejetje sklepa o imenovanju izvedencev in vpisu v Register izvedencev/Seznam izvedencev in Imenik izvedencev (ZSV/S, 2010; ZV/FBiH, 2005; ZV/RS, 2017) oziroma za izdajo licenc (ZV/SM, 2010). V Črni gori sklep o imenovanju izvedencev sprejema Komisija za izvedence, za tem pa se postavljeni izvedenec vpiše v Register sodnih izvedencev (ZSV/CG, 2016), v Brčko distriktu pa predsedniki sodišča v BD sprejemajo skupni sklep o imenovanju izvedenca (PSSV/BD, 2020). Večina analiziranih predpisov predvideva časovno omejen mandat izvedencev. Trajanje mandata izvedenca je od štirih let, z možnostjo ponovnega imenovanja v Brčko distriktu (PSSV/BD, 2020), pet let z možnostjo podaljšanja veljave licence v Severni Makedoniji (ZV/SM, 2010) oziroma šest let z možnostjo ponovne postavitve/imenovanja v Črni gori, Federaciji Bosne in Hercegovine in Republiki Srbski (ZSV/CG, 2016; ZV/FBiH, 2005; ZV/RS, 2017). Le ZSV/S (2010) ne predvideva omejitve trajanja mandata imenovanih izvedencev.

Podobno bi lahko razvrstili tudi normirane postopke za odpoklic izvedencev, tako da tukaj razlikujemo štiri različne pristope pri predpisovanju pristojnosti. Prvi zajema pristojnost ministrstva za pravosodje za odpoklic izvedenca/odvzem licence (ZV/FBiH, 2005; ZV/RS, 2017; ZV/SM, 2010). Drugi pristojnost za odpoklic izvedenca podeljuje Komisiji za izvedence (ZSV/CG, 2016), tretji pa predsednikom sodišč v Brčko distriktu, ki o odpoklicu sprejmejo skupni sklep (PSSV/BD, 2020). Četrti pristop zajema kombinacijo pristojnosti med ministrstvom za pravosodje in strokovno komisijo, ki jo lahko ustanovi minister, z namenom ocene strokovnosti dela izvedencev. Strokovna komisija je sestavljena iz treh članov, ki so vodilni strokovnjaki na področju, na katerem izvedenec opravlja izvedenstva (ZSV/S, 2010). Srbska zakonodaja

ni izrecno in jasno predpisala, kateri subjekt je pristojen za sprejetje sklepa o odpoklicu izvedenca in njegovem brisanju iz Registra izvedencev. Če uporabimo analogijo s pristojnostjo za imenovanje izvedencev, bi lahko sklenili, da naj bi to bil minister, pristojen za pravosodje, in bi bilo to pomanjkljivost treba popraviti s sprejetjem novega zakona, o tem pa se v strokovni javnosti že dolgo špekulira.

Če predstavljena določila primerjamo z normativno rešitvijo na Hrvaškem, lahko sklenemo, da je postopek imenovanja in razrešitve izvedencev popolnoma v pristojnosti predsednikov županijskih/trgovskih sodišč. V tem aktu je predpisano, da se postopek imenovanja stalnih sodnih izvedencev sproži za zahtevo, ki se vloži predsedniku županijskega ali trgovskega sodišča po kraju prebivališča vlagatelja zahteve/sedežu pravne osebe (PSSV/H, 2014). Preden je sklep o imenovanju stalnega sodnega izvedenca sprejet, predsednik županijskega/trgovskega sodišča kandidata napoti na preverjanje znanja na področju poznavanja ureditve sodne oblasti, državne uprave in pravne terminologije (PSSV/H, 2014). Kandidatom, ki so zaključili študij prava, preverbe tega znanja ni treba opraviti. Sklep o imenovanju za stalnega sodnega izvedenca sprejme predsednik ustreznega županijskega/trgovskega sodišča po opravljenem strokovnem usposabljanju kandidata za izvedenca, ki ga izvaja ustrezno strokovno združenje stalnih sodnih izvedencev. Sposobnost kandidata za opravljanje del stalnega sodnega izvedenca se ugotavlja na podlagi poročila o opravljenem strokovnem usposabljanju pri stalnem sodnem izvedencu ustrezne stroke, kandidat pod njegovim nadzorom pa ima dolžnost opraviti najmanj pet izvedenstev ter o njih sestaviti izvid in mnenje. Za tem ustrezno strokovno združenje sestavi mnenje o uspešnosti izpeljanega usposabljanja in usposobljenosti kandidata ter mnenje posreduje predsedniku županijskega/trgovskega sodišča. Za imenovanje stalnega sodnega izvedenca mora kandidat predsedniku županijskega/trgovskega sodišča predložiti dokazilo o sklenjeni pogodbi o obveznem zavarovanju odgovornosti (PSSV/H, 2014). S sklepom o imenovanju stalnega sodnega izvedenca se izvedenec imenuje za obdobje štirih let, z možnostjo ponovnega imenovanja (PSSV/H, 2014). Ko gre za postopek razrešitve stalnih sodnih izvedencev, PSSV/H (2014) predpisuje, da imenovanega stalnega sodnega izvedenca razrešuje predsednik ustreznega županijskega/trgovskega sodišča.

V Sloveniji sodne izvedence imenuje ministrstvo, pristojno za pravosodje, z objavo javnega poziva, ki se objavi dvakrat na leto na podlagi predloga predsednikov sodišč (ZSVOPT/SLO, 2018). Po drugi strani je razrešitev sodnih izvedencev mogoča v disciplinskem postopku za hujše kršitve dolžnosti pri opravljanju izvedenstev, in sicer kot začasna suspenzija sodnega izvedenca v trajanju dveh do petih let in kot trajna suspenzija sodnega izvedenca. Trajno suspenzijo izreče minister, pristojen za pravosodje (ZSVOPT/SLO, 2018).

Lahko sklenemo, da naj bi pristojnost za imenovanje in odpoklic izvedencev pripadla sodiščem kot neodvisnim in samostojnim državnim organom, ki skrbijo za varovanje svoboščin in pravic občanov ter varstvo ustavnosti in zakonitosti. Ker so sodniki pristojni za vodenje sodnih postopkov, da sklepajo o vključitvi pomožnih procesnih subjektov, kamor spadajo tudi izvedenci, in da so najbolj merodajni za objektivno oceno dela izvedencev, menimo, da bi morala njim pripasti bistvena vloga v postopku imenovanja in odpoklica izvedencev. Razen sodnikov naj bi bilo v ta postopek vključeno tudi določeno število stalnih sodnih izvedencev ustrezne stroke z namenom ocene kompetenc in predhodnega dela sodnih izvedencev.

Pomen analize kompetenc izvedencev in načina urejenosti registra sodnih izvedencev kažejo tudi primeri številnih predhodnih raziskav. Ena izmed raziskav stališč porote je pokazala, da so bile strokovna sposobnost in izkušnje v sodni dvorani bistvene za ocenjevanje nagnjenosti porotnikov do strokovnjakov in njihovih dokazov. Porotniki so bili bolj pozitivno naravnani do strokovnjakov, za katere je veljalo, da imajo boljše kvalifikacije (Freckelton, Goodman-Delahunty in McKimmie, 2016). Z analizo kompetenc sodnih izvedencev so se ukvarjali avtorji v okviru svoje predhodne raziskave, kjer je bil zbirno opazovan register sodnih izvedencev v Republiki Srbiji, pri tem pa je analizirani način vodenja registra sodnih izvedencev med tem spremenjen (Žarković, Bjelovuk in Borović, 2014). V tej raziskavi je podan kratek pregled posameznih izobraževalnih profilov izvedencev na različnih področjih (forenzično izvedenstvo za rokopise in podpise, balistika, požari in eksplozije) v Republiki Srbiji brez podrobnejše analize ter ugotovljeno, da ima neobstoje natančnih in zanesljivih meril za izbiro in imenovanje sodnih izvedencev in postopka, v katerem se ta izpolnjenost preverja, za posledico tudi to, da so med devetindvajsetimi registriranimi sodnimi izvedenci za področja balistike, strelnega in hladnega orožja ob dveh doktorjih in enem magistru tehničnih znanosti, dveh orožarjih, večjem številu diplomiranih inženirjev strojništva, tudi diplomirani pravnik, en pravnik za notranje zadeve, en profesor sociologije, en diplomirani marketing menedžer v športu, en specialist varnostnega menedžmenta in en specialist mediacije. Izmed petih izvedencev, vpisanih v register za področje daktiloskopije, so najbolj zastopani profesorji obrambe in zaščite (dva), en diplomirani ekonomist, en ekonomist in en diplomirani pravnik. Avtorji so v eni izmed nalog opravili analizo kompetenc izvedencev za področje požara in eksplozij za Makedonijo in Srbijo (Kesić, Bjelovuk in Žarković, 2017). V eni izmed nalog je izključno analizirano vprašanje izobraževalnega profila izvedencev na področju požarov in eksplozij v Republiki Srbiji (Bjelovuk, 2019). V tuji literaturi je opravljena tudi primerjalna analiza vloge izvedenca v sodnem sistemu držav Zahodnega Balkana (The World Bank, 2019). Študija je pokazala pomanjkanje zadostnega števila izvedencev in neenako-

merno distribucijo njihovega angažmaja oziroma so opazili, da se pogosto vabijo isti izvedenci, kar je pojasnjeno s pomanjkanjem zadostnega števila izkušenih izvedencev v opazovanih državah. Omenjena raziskava je pokazala, da se sodišča preveč zanašajo na izvid in mnenje izvedencev, tudi v tistih primerih, ko ni prave potrebe glede izvedenstva. V tej študiji niso obravnavane kompetence sodnih izvedencev po merilih: izobraževalnega profila, ravni izobrazbe, starostne strukture in spolu ter niso opravljene primerjave z nekaterimi državami članicami Evropske unije. Pomen natančne opredelitve kompetenc forenzikov, ki se ukvarjajo z raziskovanjem požarov in eksplozij, je viden tudi v dejavnostih Evropskega združenja sodnomoedicinskih inštitutov (ENFSI). V okviru te organizacije sta bila pripravljena Priročnik najboljše prakse za raziskovanje požarov in eksplozij (European Network of Forensic Science Institutes [ENSI], 2021) ter Priročnik najboljše prakse za forenzično primerjavo, identifikacijo in analizo sledi eksplozij (ENSI, 2015), s katerima so opredeljene nujne kompetence forenzikov na teh področjih. V tem smislu je poudarjeno, da naj bi forenziki poznali: pomen varnosti in zdravja pri delu; potrebo sistematičnega dostopa do kraja požara; mehanizme prenosa toplote in vžiga; fizične in kemične lastnosti trdnih, tekočih in plinastih goriv ter njihove termalne dekompozicije; posledice požara; tok, eksplozijo plinov in hlapov vnetljivih tekočin kot vzrokov požara; nastanek poškodb zaradi požara, vključno s strupenostjo produktov gorenja; kraj požara; lastnosti kemičnih snovi in lastnosti eksplozivov hišne izdelave; pomen kontinuitete in integritete dokazov in dokazovalne verige; zahteve lokalnega kazenskopravnega sistema; pravila dokazovanja in obveznosti sodnih izvedencev in drugo.

2 Raziskovalne metode

Pri nalogi so uporabljene naslednje raziskovalne metode: opazovanje, opisovanje, primerjava in analiza. Opazovali smo registre sodnih izvedencev v državah na prostoru nekdanje Jugoslavije, med katerimi sta dve članici EU (Slovenija in Hrvaška), druge države pa so kandidatke za članstvo (Bosna in Hercegovina, Črna gora, Severna Makedonija in Srbija). Opisan je način organizacije registrov sodnih izvedencev, s tem da so zaradi obstoja treh entitet v Bosni in Hercegovini opisani trije registri sodnih izvedencev za opazovano področje. Vsak izmed navedenih registrov je bil analiziran po več merilih, od tega, kako se imenuje področje izvedenstva, števila registriranih sodnih izvedencev, njihovega spola in starosti, do tega, kateri podatki o kompetencah izvedencev so na voljo. Opaženo je, da niso vsi registri v omenjenih državah organizirani na enak način, da nimajo enakega števila izvedencev ter da ne vsebujejo enakih podatkov o registriranih sodnih izvedencih. V tem smislu so bili registri primerjani zaradi opredelitve najboljše prakse ter možnosti mednarodnega kri-

minalističnega sodelovanja in možnosti izmenjave dokaznega materiala v kazenskih postopkih.

3 Rezultati primerjalne analize registrov sodnih izvedencev v izbranih državah

Ob upoštevanju dejstva, da izvedenstvo lahko opravljajo fizične in pravne osebe, sta na spletni strani Ministrstva za pravosodje Srbije dva registra sodnih izvedencev, v katerih se ločeno vodijo fizične in pravne osebe. Z vpogledom v register sodnih izvedencev je viden obstoj posebnega področja z naslovom »eksplozije, požari in havarije«. V registru, ki se nanaša na pravne osebe, razen naziva pravne osebe in področja izvedenstev, ni podatkov o tem, kateri izvedenci bi konkretno opravljali sodno izvedenstvo in prav tako ni kakršnih koli podatkov o zaposlenih osebah. Izmed skupaj 86 pravnih oseb, registriranih za opravljanje izvedenstev sploh, je za področje požarov, eksplozij in havarij registrirana le ena pravna oseba. Na podlagi podatkov, ki so na voljo, se ne more sklepati o izobraževalnem profilu strokovnjakov, zaposlenih pri tej pravni osebi. Zaradi navedenih razlogov tega registra nismo

naprej obravnavali. Register samostojnih sodnih izvedencev Republike Srbije je na voljo na spletni strani Ministrstva za pravosodje v obliki *Excelovega* dokumenta. Analiza registra sodnih izvedencev (Ministarstvo pravde Republike Srbije, 2020), navaja na sklep, da ni jasno določenih meril za vpis v register sodnih izvedencev, prav tako ni natančnih in zanesljivih meril za preverjanje njihove kompetentnosti. To se nanaša tudi na področje požarov, eksplozij in havarij. Z vpogledom v register sodnih izvedencev za to področje je opaženo, da so zastopani zelo različni izobraževalni profili, med katerimi so tudi taki, ki niso natančno opredeljeni. Zelo pomanjkljivi in neustrezno podrobni podatki o izobraževalnem profilu sodnih izvedencev za področje, določeno kot ožja specialnost oziroma »vzroki za požare, eksplozije in havarije«, govorijo, da je registriranih 40 izvedencev, fizičnih oseb, pri tem sta dva izvedenca vpisana dvakrat (pri enem izvedencu je vpisana različna šolska izobrazba oziroma se vodi kot diplomirani inženir varstva pri delu in kot magister tehničnih znanosti varstva pred požarom). Pri enem izvedencu sta vpisana dva različna datuma vpisa v register. Izobraževalni profil in raven izobrazbe izvedencev na tem področju sta prikazana v tabeli 1.

Tabela 1: Število sodnih izvedencev za področje požarov, eksplozij in havarij, razvrščenih po izobraževalnih profilih in ravni izobrazbe v Srbiji (vir: Ministarstvo pravde Republike Srbije, 2020)

Zaporedna številka	Izobraževalni profil in raven izobrazbe sodnega izvedenca	Število sodnih izvedencev
1.	Doktor znanosti (inženirstvo varstva okolja)	1
2.	Doktor tehničnih znanosti	2
3.	Doktor znanosti	2
4.	Magister tehničnih znanosti	3
5.	Magister znanosti varstva okolja	1
6.	Magister znanosti	4
7.	Diplomirani inženir varstva pred požarom	2
8.	Diplomirani inženir varstva pri delu	1
9.	Diplomirani inženir strojništva	1
10.	Diplomirani inženir elektrotehnike	4
11.	Diplomirani inženir	3
12.	Diplomirani inženir tehnologije	3
13.	Diplomirani inženir za razvoj strojnih ved	1
14.	Diplomirani inženir kemijske tehnologije	1
15.	Diplomirani fiziokemik	3
16.	Strokovni inženir varstva okolja (varstvo pred požarom)	1
17.	Inženir varstva pred požarom	1
18.	Športni trener	1
19.	Ni podatkov	3

V registru sodnih izvedencev za požare, eksplozije in havarije so tudi strokovnjaki s področja humanističnih (športni trener), naravoslovno-matematičnih (diplomirani fizikokeмик) in tehnično-tehnoloških ved (diplomirani inženir elektrotehnike, strojništva idr.). Prav tako so opažene tudi variacije v ravni izobrazbe, od zaključnega strokovnega študija oziroma prej višjih šol do magistrerija in doktorata. Na podlagi predstavljenih podatkov se lahko sklepa, da so zastopani zelo različni izobraževalni profili sodnih izvedencev, nekateri med njimi so zelo široki, kot na primer doktor ali magister znanosti, glede na to, da ni navedeno področje doktorata oziroma magistrerija. Ni navedena tema doktorske disertacije/magistrske/diplomske naloge, prav tako ni naveden seznam objavljenih znanstvenih ali strokovnih prispevkov. Prav tako ni navedena smer, na kateri je izvedenec obiskoval pouk na fakulteti, s tem pa niti učni predmeti, ki jih je opravil. Zaradi tega nismo imeli možnosti na enak način, kot organ postopka ali drugi subjekt postopka, z vpogledom v register sodnih izvedencev oceniti ne le vsebinskih, temveč tudi formalno potrjenih kompetenc posameznih izvedencev.

Prav zaradi tega bi bilo treba register dopolniti s podatki o tem, na katerem področju je opravljen doktorat/magisterij, in s podatki o konkretni smeri na predhodno zaključenem študiju. Ob tem obstaja na številnih fakultetah izjemno veliko število različnih modulov oziroma smeri, v okviru katerih vsi študenti med študijem niso imeli možnosti pridobiti znanja na področju požara, eksplozije in havarij. Doktor ali magister tehničnih znanosti je vsak, ki opravi doktorski oziroma magistrski študij na kateri koli tehnični fakulteti (elektrotehnična, strojna, tehnološko-metalurška, gradbena, prometna, rudarska, fakulteta za organizacijske vede, smer informatika), pri tem pa, hipotetično, inženir prometa ni mogel imeti zadostnega števila ur iz požarov, eksplozij in havarij. Tako na primer na Fakulteti za strojništvo obstajajo različne smeri oziroma moduli, na katerih imajo posamezni predmete, kot so termodinamika, zgorevanje, strojni materiali, odpornost materialov, ter v okviru katerih se kot učna enota učijo eksplozije in havarije, pri drugih smereh oziroma modulih pa ni tako. Ker je na podlagi Bolonjske deklaracije predviden tudi dodatek k diplomu s seznamom opravljenih izpitov, ki se posreduje skupaj z diplomom o pridobljeni visoki izobrazbi, bi bilo koristno, da je v registru sodnih izvedencev tudi ta listina. Tako različen spekter izobraževalnih profilov dovoljuje dvom, katera so pridobljena znanja, skupna za te izobraževalne profile, in v kakšnem obsegu. Vsekakor, bistvena za oceno dejanske kompetence izvedenca, uporabijo pa se lahko tudi podatki o specialističnih usposabljanjih, tečajih, seminarjih, seznamu objavljenih prispevkov, delovnih izkušnjah in podobno, vendar pa v registru sodnih izvedencev ni tudi tega. Seveda pa so ožje specialnosti izvedencev razvrščene znotraj »posebnega področja«, »vzroki za požar, eksplozije in havarije«, »elektrotehnika« in »kemija«.

Register sodnih izvedencev za požare, eksplozije in havarije vsebuje podatke o starosti sodnih izvedencev oziroma vsebuje podatek o letu rojstva izvedenca, kar omogoča analizo registriranih izvedencev po starostni strukturi, navedeni v tabeli 2.

Tabela 2: Število sodnih izvedencev za področje požarov, eksplozij in havarij, razvrščenih po starostni strukturi, v Srbiji (vir: Ministarstvo pravde Republike Srbije, 2020)

Zaporedna številka	Starost sodnega izvedenca	Število sodnih izvedencev
1.	več kot 80 let	2
2.	od 70 do 80 let	7
3.	od 60 do 70 let	11
4.	od 50 do 60 let	11
5.	od 40 do 50 let	6
6.	od 30 do 40 let	2
7.	do 30 let	0

Sklepamo lahko, da se z izvedenstvi ukvarjajo predvsem osebe, starejše od 50 let (79,5 %), med njimi je 35,8 % takih, ki izpolnjujejo pogoj za starostno pokojnino (več kot 65 let).

Spolna struktura izvedencev (ugotovljeno na podlagi osebnih imen izvedencev, ob upoštevanju latinskega izraza *nomen est omen*) za področje požarov, eksplozij in havarij je v tabeli 3.

Tabela 3: Število sodnih izvedencev za področje požarov, eksplozij in havarij, razvrščenih po spolni strukturi, v Srbiji (vir: Ministarstvo pravde Republike Srbije, 2020)

Zaporedna številka	Spol sodnega izvedenca	Število sodnih izvedencev
1.	Moški	32
2.	Ženski	7

Na podlagi predstavljenih podatkov se lahko sklepa, da to vrsto izvedenstva opravljajo predvsem moški, ki jih je 32 (82,1 %), žensk pa je 7 (17,9 %). Ob tem so v registru navedeni tudi: podatki za stik izvedenca (naslov in telefon); ime očeta; podatki o sklepu in imenovanju, brez možnosti vpogleda v njegovo vsebino, in polje za vpis datuma razrešitve.

Register sodnih izvedencev Severne Makedonije (Ministarstvo za pravda Republika Severna Makedonija,

2020) je neposredno na spletni strani ministrstva za pravosodje. V tej podatkovni zbirki ni podatkov o starosti sodnih izvedencev, strokovni izobrazbi in poklicu, temveč so navedeni le področje izvedenstva, podatki o licenci – številka in datum izdaje – ter podatki za stik. Tako je za področje »požari in eksplozije« v zbirki naveden le en moški izvedenec, žensk ni (0 %). Na spletni strani je tudi seznam izbranih sodnih izvedencev, tega pa v drugih obravnavanih zbirkah ne najdemo.

Register sodnih izvedencev Črne gore (Ministarstvo pravde Crne Gore, 2020) je v obliki *Wordove* datoteke in je v primerjavi z registrom sodnih izvedencev v Srbiji drugače urejen, ker so področja izvedenstva določena na drugačen način. Področje eksplozije je v okviru »druga področja«, ob drugih specialnostih, npr. področje požara, eksplozij in havarij – 1 izvedenec; varstvo pred požarom in eksplozijami – 2 izvedenca; kriminalistična tehnika – 4 izvedenci ter varstvo pri delu in varstvo pred požarom (eksplozije in pirotehnika) – 1. Vsi izvedenci so moški. V registru ni podatkov, kakšne so kompetence izvedencev oziroma ni kakršnih koli podatkov o izobraževanju (ali ima izvedenec opravljeno srednjo ali visoko šolo, fakulteto, magisterij ali doktorat), zato tudi ni podatkov o temi diplomske/magistrske/doktorske naloge, objavljenih prispevkih, delovnih izkušnjah, morebitnih usposabljanjih ipd., tako da ni mogoče opraviti analize izobraževalnih profilov sodnih izvedencev. Prav tako ni podatkov o letu rojstva sodnih izvedencev, tako da ni mogoče opraviti analize starostne strukture sodnih izvedencev. Ko gre za spolno strukturo registriranih izvedencev, med izvedenci ni žensk (0 %). V registru so navedeni podatki za stik izvedenca (naslov in telefon), ni pa podatkov o sklepu o imenovanju in starosti izvedenca. V tej podatkovni zbirki tudi ni podatkov o morebitnem datumu razrešitve izvedenca.

Ker je Bosna in Hercegovina sestavljena iz treh entitet, so bili analizirani trije registri sodnih izvedencev za področje požarov in eksplozij, in sicer za Republiko Srbsko, Federacijo BiH in za Brčko distrikt. Register sodnih izvedencev Republike Srbske (Ministarstvo pravde Republike Srpske, 2020) je pripravljen v obliki *Wordove* datoteke s podatki o izvedencih, razvrščenih po področjih izvedenstva, med katerimi ni posebnega področja »požari, eksplozije in havarije«, temveč se podpodročje »ugotavljanja vzrokov požarov in eksplozij« nahaja v okviru področja »balistika in mehanoskopija«. V tej zbirki so trije moški izvedenci, različnih strok, in sicer diplomirani inženir kemijske tehnologije, diplomirani inženir kemije in diplomirani inženir elektrotehnike. V zbirki ni podatkov o starosti registriranih izvedencev, temveč le podatki za stik in podatki o sklepu o imenovanju. Žensk med izvedenci ni (0 %). V registru sodnih izvedencev ni polja, predvidenega za razrešitev.

Seznam stalnih sodnih izvedencev Federacije BiH (Federalno ministarstvo pravde Federacije BiH, 2020) je urejen tako, da so pripravljene posebni sezname izvedencev po področjih, kjer so kot podpodročja »eksplozivna sredstva in naprave« in »protidiverzijska in tehnična zaščita in telekomunikacije« znotraj področja »kriminalistika«. V okviru teh podpodročij so registrirani strokovnjaki različnih profilov (diplomirani kriminalist, diplomirani inženir kemije in višji športni specialist policijskih dejavnosti) in vsi so moški. Ni podatkov o starosti izvedencev, ženske pa so zastopane z 0 %. Na seznamu so podatki za stik z izvedenci, ni pa podatkov o licenci; smeri, ki so jo obiskovali na fakulteti/visoki šoli; temi zaključne naloge; delovnih izkušnjah; opravljenih tečajih; objavljenih prispevkih ipd. Prav tako v registru sodnih izvedencev ni polja, predvidenega za datum in razloge razrešitve.

Seznam imenovanih sodnih izvedencev Brčko distrikta (Pravosudna komisija Brčko distrikta BiH, 2020) je sestavljen iz posebnih seznamov za vsako področje (»kriminalistika in digitalna forenzika«, »balistika in mehanoskopija«, »strojništvo«, »tehnično delovno stanje orožja« idr.). Področje »požari in eksplozije« ne obstaja, vendar obstaja področje »deminiranje«, v okviru katerega je vpisan en moški izvedenec, brez navedb o ravni strokovne izobrazbe in nazivu izobraževalnega profila. Prav tako ni podatkov o delovnih izkušnjah, naslovu zaključne naloge, morebitnih objavljenih prispevkih, opravljenih usposabljanjih in podobno. Seznam vsebuje podatke za stik za vsakega izvedenca, datum in številko sklepa. Žensk med izvedenci ni (0 %). Prav tako v registru sodnih izvedencev ni polja, predvidenega za datum in razloge razrešitve.

Enotni seznam registriranih sodnih izvedencev Hrvaške (Ministarstvo pravosuđa i uprave Republike Hrvatske, 2020) je sestavljen iz temeljnih podatkov o izvedencu: ime in priimek, podatki za stik in področja izvedenstva. Ni podatkov o starosti in strokovnem področju izvedencev. Seznam vsebuje različna področja izvedenstva, en izvedenec pa lahko navede več različnih področij, za katera ima strokovno znanje. Področja, v okviru katerih se lahko opravlja izvedenstvo eksplozij, so »varnost in varstvo pri delu in varstvo pred požarom in tehnološkimi eksplozijami«; »varstvo pri delu«; »varstvo pred požarom«; »eksplozivna sredstva, eksplozivne naprave, uničevanje, razminiranje in miniranje, delaboracija ubojnih sredstev in strelno orožje«; »varstvo pri delu in varstvo pred požarom«; »požarno inženirstvo – dimniki, kotli, strojništvo«; »varstvo in varnost pri delu, varstvo pred požarom in eksplozijami«; »cestni promet, varstvo pri delu in varstvo pred požarom«; »rudarstvo, geotehnika, miniranje v rudarstvu in gradbeništvo, mineralne surovine in ocena rezerv, eksploatacija in predelava mineralnih surovin«; »balistika in strelno orožje«; »strojništvo, elektrostrojništvo, požari in tehnološke eksplozije«; »cestni promet, cenitev motornih

vozil, kriminalistična tehnika in metodologija« in »listine, rokopisi, požari in eksplozije«. Lahko opazimo, da področja niso poenotena, da ni podatkov o izobraževalnem profilu; ravni strokovne izobrazbe; nazivu zaključne naloge; objavljenih prispevkih in delovnih izkušnjah za vsakega izvedenca. Ob upoštevanju podatkov v tej zbirki se lahko opazi, da ni enotnega področja, opredeljenega za požare in eksplozije, in v tem smislu ni mogoče opraviti analize, saj se na posameznih področjih lahko najdejo eksplozije in požari skupaj, nekje pa ločeno. Posledično prav tako ni mogoče opraviti analize po starostni in spolni strukturi sodnih izvedencev. V primerjavi z drugimi opazovanimi registri sodnih izvedencev tudi ta ne vsebuje polja, predvidenega za datum in razloge razrešitve.

Slovenska podatkovna zbirka sodnih izvedencev (Ministrstvo za pravosodje Republike Slovenije, 2020) je v obliki enotnega seznama, pripravljenega po abecednem redu. V tej zbirki so navedeni podatki o vsakem izvedencu posamezno, in sicer ime in priimek; kraj; telefonska številka za stik; podatki o strokovnem področju in morebitno pridobljenem znanstvenem naslovu; področje in podpodročje izvedenstva. Področja, ki ustrezajo požarom in eksplozijam, so v okviru področja »forenzično-kriminalistično-tehnične preiskave«, v okviru tega pa so, med drugim, tudi podpodročja »izvedenstvo eksplozij, eksplozivnih sredstev in naprav« in »požari in eksplozije plinov pod tlakom«. Zbirno, na teh področjih je vpisanih 8 izvedencev, med njimi pa so tudi tisti, ki opravljajo izvedenstva tudi na drugih področjih. Za 2 izvedenca je navedeno, da sta umrla, vendar sta še vedno v zbirki. Med izvedenci je tudi 1 ženska oseba, zato je zastopanost žensk 16,6 %. V zbirki so 2 diplomirana inženirja fizike (ni navedena smer ali naslov diplomske naloge); 1 doktor znanosti (ni navedeno, na katerem področju je doktorat, tema doktorske disertacije, na katerem področju je osnovni študij, naslov diplomske/magistrske naloge); 1 diplomirani kemik in doktor znanosti (ni navedeno, na katerem področju je doktorat, tema doktorske disertacije in področje osnovnega študija); 1 diplomirani inženir (ni navedeno področje zaključenega študija niti naslov diplomske naloge) in 1 diplomirani politolog. V tej zbirki ni podatkov o starosti izvedencev; dodatnih usposabljanjih; objavljenih prispevkih; certifikatih in delovnih izkušnjah izvedenca. Podatki o naslovu prebivališča; naslovu elektronske pošte; drugem delovnem mestu; delovnemu statusu in datumu imenovanja se lahko dobijo prek ustrezne povezave. Pri enem izvedencu ni podatkov o poklicu in področju, na katerem je pridobil naslov doktor znanosti. Pri drugem izvedencu ni natančno določeno področje osnovnega študija, temveč je vpisan le kot diplomirani inženir. V primerjavi z opazovanimi registri sodnih izvedencev v drugih državah v regiji tudi ta ne vsebuje polja, predvidenega za datum in razloge razrešitve.

4 Razprava

V vseh opazovanih državah se vodijo registri sodnih izvedencev, in sicer v okviru ministrstev za pravosodje, razen v okrožju Brčko v Bosni in Hercegovini, kjer je register sodnih izvedencev v pristojnosti Pravosodne komisije. V Srbiji in Severni Makedoniji je register sodnih izvedencev na voljo v *Excelu*, v Bosni in Hercegovini in Črni gori pa v *Wordu* oziroma obliki *pdf*. Način vodenja registra bi bilo treba poenotiti zaradi poenostavitve izbire sodnih izvedencev in omogočanja izmenjave dokaznega gradiva. Ker je register sodnih izvedencev le seznam, se lahko uporabljajo tudi programi, kot sta *Word* in *Excel*, čeprav se lahko uporabljajo tudi nekateri izmed programov za podatkovne zbirke (*Access* in podobno), kjer bi bili podatki o izvedencih in njihovih kompetencah povezani in bi bilo tako lažje gibanje skozi zbirko. Vsi registri vsebujejo podatke za stik o izvedencih, kar je dobra praksa, pri tem pa se pazi na varovanje osebnih podatkov. Nazivi področij, v okviru katerih se lahko opravljajo izvedenstva požarov in eksplozij, niso poenoteni. Tako obstajajo različni nazivi za področja, in sicer »požari, eksplozije in havarije« (Srbija); »požari in eksplozije« (Severna Makedonija); področje eksplozij je znotraj področja »druga področja«, navedenega ob drugih specialnostih, in ne obstaja kot posebno področje (Črna gora); ni posebno določenega področja »požari in eksplozije«, temveč je podpodročje »ugotavljanje vzrokov požarov in eksplozij« v okviru področja »balistika in mehanoskopija« (BiH – Republika Srbska); kot podpodročja obstajajo »eksplozivna sredstva in naprave« in »protidiverzijsko in tehnično varovanje in telekomunikacije« v okviru področja »kriminalistika« (Federacija BiH). Posebno področje »požari in eksplozije« ne obstaja, vendar obstaja sorodno področje »deminiranje« (BIH – Brčko distrikt); ni posebej določenega področja »požari in eksplozije«, temveč obstajajo »varnost in varstvo pri delu in varstvo pred požarom in tehnološkimi eksplozijami«; »varstvo pri delu«; »varstvo pred požarom«; »eksplozivna sredstva, eksplozivne naprave, uničevanje, razminiranje in miniranje, delaboracija ubojnih sredstev in strelno orožje«; »varstvo pri delu in varstvo pred požarom«; »požarno inženirstvo – dimniki, kotli, strojništvo«; »varstvo in varnost pri delu, varstvo pred požarom in eksplozijami«; »cestni promet, varstvo pri delu in varstvo pred požarom«; »rudarstvo, geotehnika, miniranje v rudarstvu in gradbeništvu, mineralne surovine in ocena rezerv, eksploatacija in predelava mineralnih surovin«; »balistika in strelno orožje«; »strojništvo, elektrostrojništvo, požari in tehnološke eksplozije«; »cestni promet, cenitev motornih vozil, kriminalistična tehnika in metodologija« in »listine, rokopisi, požari in eksplozije« (Hrvaška); področje »forenzično-kriminalistično-tehnične preiskave«, v okviru katerega sta, med drugim, tudi podpodročja »izvedenstva eksplozij, eksplozivnih sredstev in naprav« ter »požari in eksplozije plinov pod tlakom« (Slovenija). Ta področja bi bilo treba razdeliti na dve posebni področji: požari in eksplozije, čeprav v posameznih

primerih pride do tega, da je požar vzrok eksplozije in naspotno. Eksplozije so lahko fizične (eksplozija vsebnikov pod tlakom, kot na primer bojler s kotlom) in kemične eksplozije (pri katerih pride do kemične reakcije, kot na primer eksplozije eksplozivnih snovi, eksplozivnih sredstev ipd.).

Analiza registrov sodnih izvedencev v regiji je pokazala, da so v Srbiji pravne in fizične osebe, ki se lahko ukvarjajo z izvedenstvi, v drugih opazovanih državah pa se iz razpoložljivih podatkih ne more sklepati o taki možnosti, temveč so v zbirkah izključno fizične osebe z navedenim imenom in priimkom. Opaženo je, da se prevladujejo s to vrsto izvedenstva ukvarjajo osebe moškega spola, s tem da je največ žensk sodnih izvedencev v Srbiji, in sicer 17,9 %, v Sloveniji pa 16,6 %. V Črni gori, Severni Makedoniji in Bosni in Hercegovini med registriranimi sodnimi izvedenci ni žensk. Na Hrvaškem ni mogoče opraviti analize po spolni strukturi izvedencev, konkretno za področje požarov in eksplozij, ker to področje ne obstaja kot ločeno, temveč se izvedenstva posamezno za požare in eksplozije lahko opravljajo znotraj drugih področij.

Zaradi določanja najboljše prakse vodenja registrov sodnih izvedencev, na primeru izvedenstva za področje požarov in eksplozij, bi bilo treba najprej poenotiti nazive področij v vseh opazovanih registrih. Register sodnih izvedencev v Srbiji vsebuje podatke o starosti sodnih izvedencev, ki glede na to, da nikjer ni podatka o letih delovnih izkušenj, lahko posredno priča tudi o izkušnjah izvedenca. Glede na zahtevana leta delovnih izkušenj v vseh obravnavanih zakonodajah bi bilo bolj merodajno, če bi bilo v registrih sodnih izvedencev navedeno število let izkušenj na področju izvedenstva za vsakega izvedenca kot pa njihova starost. Samo dejstvo, da ima nekdo določeno število let, ni nujno v neposredni zvezi z leti izvedenskih izkušenj. V tem smislu bi bilo treba razširiti tudi podatke v drugih registrih, ker tega podatka v drugih registrih ni. Prav tako bi bilo treba za vse sodne izvedence navesti podatke o strokovni izobrazbi in poklicu, kot je urejeno v Srbiji in Sloveniji. Vendar pa bi bilo treba te zbirke dopolniti, ker za posamezne izvedence podatki niso natančno navedeni.

Analiza registrov sodnih izvedencev je pokazala, da so tam, kjer so navedeni podatki o vrsti in ravni strokovne izobrazbe, ti podatki izjemno različni, znotraj posameznega registra in zbirno obravnavano. Namreč, zaznano je, da imajo izvedenci za področje požarov in eksplozij zelo različne ravni in profile izobrazbe ter da lahko najdemo tudi športnega trenerja, magistre in doktorje tehničnih in drugih znanosti (zelo široko zastavljeno, glede na to, da imamo le v okviru tehničnih znanosti strojništvo, elektrotehniko, tehnologijo, arhitekturo, informatiko, promet in drugo). To vodi k sklepu, da vrsta formalne izobrazbe ni zastavljena kot nujen pogoj za registracijo in opravljanje izvedenstev. Z analizo registrov

sodnih izvedencev smo zasledili, da nobeden izmed njih ne vsebuje podatkov o smereh, ki so jih izvedenci obiskovali na osnovnem študiju, o naslovih zaključnih nalog (diplomskih, magistrskih in doktorskih), strokovnem usposabljanju, dodatnih specializacijah, udeležbah v projektih, objavljenih prispevkih, kar bi bil z vidika tistega, ki bi jih želel najeti, izjemno koristen podatek. Ti podatki so izjemno pomembni pri angažmaju izvedencev s strani subjektov, ki opravljajo nalogo obrambe v kazenskem postopku, saj so v bolj neugodnem položaju v primerjavi z javnim tožilcem, ki ima na voljo sodno medicinsko pomoč policije, vse pa z namenom zagotavljanja enakopravnosti strank in »enakosti orožij«. Prav tako je opaženo, da nobeden izmed registrov sodnih izvedencev ne vsebuje podatka o številu let delovnih izkušenj izvedenca, čeprav zakon to predvideva. V registru sodnih izvedencev Srbije je predvideno polje za vpis morebitnega datuma razrešitve, register sodnih izvedencev Severne Makedonije pa vsebuje tudi seznam izbranih sodnih izvedencev, česar v drugih obravnavanih državah ni mogoče najti in bi bilo koristno imeti ta podatek tudi v drugih registrih.

Optimalna izobrazba izvedenca za področje požarov in eksplozij bi bila tista, v okviru katere so predvidene učne enote iz termodinamike, mehanike fluidov, termokemije, zgoznavanja, požarov, eksplozij (fizičnih in kemičnih), detonacije, eksplozivne snovi, eksplozivna sredstva, elektrotehnike, glede na to, da okvarjene električne napeljave lahko povzročijo požare in podobno. Za primere, ko je vzrok požara tok, so nujna inženirska znanja iz elektrotehnike. Pri ugotavljanju vrste uporabljenega eksploziva iz vzorcev na kraju eksplozije je bolj kompetenten izvedenec z znanji iz kemije, pri ugotavljanju učinkov eksplozije na okolje in ceneve škode ter ugotavljanje vrste uporabljene eksplozivne naprave pa je bolj kompetenten strojni inženir. Ko gre za eksplozije plinov pod tlakom, naj bi se izvedenec izbral iz vrst strojnih ali tehnoloških inženirjev. Glede na specifičnost vsakega kraja dogodka se je treba zavedati tudi tega, da je včasih treba obravnavati primer interdisciplinarno in zahtevati navzočnost strokovnjakov drugih specialnosti (npr. forenzičnega biologa v primerih, ko so možni vzrok požara termofilne bakterije, specialista sodne medicine za oceno poškodb pri žrtvah požara in eksplozije). Prav tako so bistvena osnovna in specialistična usposabljanja na področju varstva pred požarom, protidiverzijskega varstva in podobno ter vseživljenjsko izpopolnjevanje. Hipotetično, izvedenec lahko pridobi ustrezno izobrazbo in se po naključju profesionalno ukvarja z drugim poklicem, ki ni v zvezi z obravnavanim področjem, ali konča osnovni študij, ki ni v neposredni zvezi z obravnavanim področjem, in ima opravljene osnovne in specialistične tečaje, leta delovnih izkušenj na obravnavanem področju, objavljene znanstvene in strokovne prispevke in podobno. Navedeni podatki bi bili vsekakor bistveni pri izbiri izvedenca za konkreten primer. Prav tako naj

bi imel izvedenec znanje iz sodobnih tehnologij, ker je kraj požara in eksplozije mogoče posneti s sferno fotografijo, droni, 3D tehniko in drugimi tehnikami skeniranja ter ker bo pri izvedenstvu uporabljal gradivo, posneto med ogledom.

Obsežnejše statistične analize nismo opravljali glede na relativno majhno število registriranih sodnih izvedencev na obravnavanem področju izvedenstva. Koristno pa bi bilo, da bi register sodnih izvedencev vseboval večje število izvedencev, ker bi bile zaradi obstoja konkurence kompetence in kakovost dela izvedencev na višji ravni. Iz zapisanega sledi, da je zelo pomembno število sodnih izvedencev, ki naj bi zaradi konkurence izboljšalo kakovost dela. Pomen poenotenja pogojev, s katerimi so izražene kompetence sodnih izvedencev na obravnavanem področju, je viden pri olajševanju izmenjave dokaznega gradiva med različnimi državami zaradi učinkovitejšega odkrivanja in dokazovanja kaznivih dejanj. Ta analiza je omejena s številom registriranih sodnih izvedencev, na to pa v tem trenutku ne moremo vplivati.

5 Sklep

Primerjalna analiza kompetenc izvedencev je pokazala, da vse obravnavane zakonodaje namenjajo pozornost tem zadevam. Ko govorimo o kompetencah izvedencev, lahko izločimo naslednje bistvene predpogoje za kakovostno izvedenstvo: ustrezno strokovno znanje; delovne izkušnje izvedenca; sposobnost za sodelovanje z drugimi subjekti postopka (Bjelovuk, Kesić in Žarković, 2013) in dokazana profesionalna sposobnost, utemeljena v predhodnih rezultatih v karieri. To pomeni opravljanje specializiranih usposabljanj; objavljanje znanstvenih in strokovnih prispevkov na ustreznem področju; dejavnosti pri različnih strokovnih združenjih; integriteto in strokovni ugled ter sposobnost za profesionalno in jasno obrazložitev rezultatov, ki jih je izvedenec dobil s svojim strokovnim delom.

Menimo, da bi bilo treba določbe o kompetencah izvedencev izboljšati z določanjem potrebnega izobraževalnega profila in ravni izobrazbe, z uvajanjem obveznega opravljanja strokovnega izpita oziroma opravljanja ustreznega specializiranega usposabljanja in z določanjem potrebnih delovnih izkušenj v stroki, ki naj bi bile v korelaciji s pridobljeno izobrazbo. Preverjanje znanja kandidata naj bi zajemalo strokovne kompetence prihodnjega izvedenca in poznavanje pravnih predpisov na področju sodnih postopkov in dokazovanja. Prav tako naj bi v strokovnih telesih za preverjanje znanja kandidata za izvedenca sodelovali tudi predstavniki pravosodja in stalni sodni izvedenci, kot je to na primer v Sloveniji. Tako bi se zagotovile nujna objektivnost, nepristranskost in strokovnost med postopkom ocenjevanja kompetenc prihodnjih izvedencev. Koristno bi bilo opredeliti obvezno članstvo v združenju/

zbornici sodnih izvedencev, ki bi s svojimi internimi akti ugotovila nujna merila za strokovnost izvedencev. Ob tem bi se sodni izvedenec moral kontinuirano izpopolnjevati z namenom spremljanja najnovejših dosežkov na določenem področju izvedenstva, s tem pa bi dosegli standardizacijo in možnost primerjave rezultatov dela. Prav tako bi se lahko opravilo tudi razvrščanje sodnih izvedencev v nekaj ravneh skladno z delovnimi izkušnjami, certifikatom, ki jih imajo, in s številom zadev, v katerih so opravljali izvedenstvo. Konec koncev, sodni izvedenec naj bi imel tudi dostop do akreditiranega laboratorija (Bjelovuk, 2019). Ker se lahko na kraju dogodka snemanja opravljajo z uporabo sodobnih tehnologij, naj bi izvedenec imel znanje in sposobnosti za uporabo večpredstavne dokumentacije z ogleda (Žarković, Bjelovuk in Kesić, 2008).

Primerjalna analiza podatkovne zbirke sodnih izvedencev v obravnavanih državah je pokazala, da formalna izobrazba izvedencev ni pogoj za imenovanje, saj imajo številni strokovnjaki za eksplozije malo formalne izobrazbe na področju eksplozij ali pa je sploh nimajo. Dejansko so sodni izobraževalni profili na tem, enako kot na drugih področjih izvedenstva zelo različni (Žarković et al., 2014). Zato se v zbirkah lahko zasledijo inženirji različnih profilov (elektrotehnike, strojništva, tehnologije, varstva pri delu ipd.), izvedenci različnih poklicev in ravni izobrazbe (športni trenerji, magistri in doktorji znanosti ipd.). V tem smislu bi bilo treba najprej ločiti ta področja in za vsako predvideti potreben izobraževalni profil skladno z opravljenimi predmeti na osnovnem študiju, kar je vidno v dodatku k diplomski skladno z Bolonjsko deklaracijo. Optimalna izobrazba izvedenca za eksplozije bi bila tista, v okviru katere so predvidene učne enote iz termodinamike, mehanike fluidov, termokemije, zgorevanja, požarov, eksplozij, detonacije, eksplozivne snovi, eksplozivnih sredstev, elektrotehnike ipd. Pri ugotavljanju vrste uporabljenega eksploziva so nujna znanja iz kemije, za ugotavljanje učinkov eksplozije na okolje, oceno škode in ugotavljanje vrste uporabljenih eksplozivnih naprav pa je bistveno inženirsko znanje na področjih strojništva in elektrotehnike. Za izvedenstvo požarov je bistveno znanje iz kemije, termodinamike, zgorevanja in podobno, za izvedenstvo eksplozij posod pod tlakom pa je nujno inženirsko znanje na področju strojništva, tehnologije ipd. Izpopolnjevanje sodnih izvedencev na tem področju naj bi zajemalo opravljanje temeljnega forenzičnega usposabljanja, ob stalnem delu na realnih primerih in ob mentorstvu bolj izkušenih kolegov, podatki o tem pa naj bi bili sestavni del registra sodnih izvedencev. Bistvena so osnovna in specialistična usposabljanja na področju varstva pred požarom, protidiverzijskega varstva, izvedenstva ipd. V tem smislu naj bi bile v priloženih življenjepisih sodnih izvedencev navedene vse kompetence izvedencev, ki bi bile javno dostopne. Registri sodnih izvedencev primerjanih držav bi se lahko dopolnili s podatki o tem, na katerih področjih je opravljen doktorat/magisterij, o konkretnih smereh med študijem,

o naslovih zaključnih nalog, o objavljenih znanstvenih/strokovnih prispevkih, o podatkih o napredovanju pri profesionalnem delu in o številu let prakse na delih izvedenstva. V Severni Makedoniji je dobra praksa, saj je na spletni strani ministrstva za pravosodje tudi seznam izvedencev, izbrisanih iz registra. Najbolje organizirana podatkovna zbirka sodnih izvedencev je v Sloveniji, s tem da bi jo morali dopolniti z več podatki o kompetencah izvedencev in bi jo bilo treba posodobiti. Kakovosten register sodnih izvedencev in natančno opredeljenih izvedencev za področje požarov in eksplozij bi olajšal vodenje skupnih kriminalističnih preiskav ter zagotovil izmenjavo in priznavanje dokaznega gradiva.

Literatura

1. Bjelovuk, I. (2019). *Kriminalističko-forenzička obrada i analiza tragova eksplozije brizantnih eksploziva*. Beograd: Kriminalističko-policijski univerzitet.
2. Bjelovuk, I., Kesić, T. in Žarković, M. (2013). Consequences of explosive devices' activation on victim's and their criminal justice importance. V G. Meško, A. Sotlar in J. R. Greene (ur.), *Criminal justice and security – Contemporary criminal justice practice and research: Proceedings of the biennial international conference* (str. 279–295). Ljubljana: University of Maribor, Faculty of Criminal Justice and Security.
3. Bošković, A. in Kesić, T. (2020). *Krivično procesno pravo* (2. izd.). Beograd: Kriminalističko-policijski univerzitet.
4. European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ). (2014). *Guidelines on the role of court-appointed technical experts in judicial proceedings of Council of Europe's Member States*. Pridobljeno na <https://rm.coe.int/168074827a>
5. European Network of Forensic Science Institutes (ENFSI). (2015). *Best practise manual for the forensic recovery, identification and analysis explosives traces*. Pridobljeno na https://enfsi.eu/wp-content/uploads/2016/09/9_forensic_recovery_identification_and_analysis_of_explosives_traces_0.pdf
6. European Network of Forensic Science Institutes (ENFSI). (2021). *Best practise manual for the investigation of fires and explosions*. Pridobljeno na: <https://enfsi.eu/wp-content/uploads/2021/03/ENFSI-BPM-FEI-01-004.pdf>
7. Federalno ministarstvo pravde Federacije BiH. (2020). *Lista stalnih sudskih vještaka*. Pridobljeno na <https://www.fmp.gov.ba/bs/lista-stalnih-sudskih-vjestaka-u-federaciji-bih.html>
8. Freckelton, I., Goodman-Delahunty, J., in McKimmie, B. (2016). *Expert evidence and criminal jury trials*. Oxford: Oxford University Press.
9. Gardner, T. J. in Anderson, T. M. (2004). *Criminal evidence. Principles and cases* (5. izd.). Belmont: Thomson Wardworth.
10. Kesić, T., Bjelovuk, I. in Žarković, M. (2017). Analysis of the competencies of court experts for fire and explosions of the Republic of Serbia and the Republic of Macedonia. V *International Scientific Conference, Conference Proceedings Security Concepts and Policies – New Generation of Risks and Threats* (str. 338–345). Skopje: University »St. Kliment Ohridski«, Bitola Faculty of Security.
11. Ministarstvo pravde Crne Gore. (2020). *Spisak sudskih vještaka*. Pridobljeno na <https://www.gov.me/dokumenta/c5270d69-479a-49e2-b5c3-ab6f785576d2>
12. Ministarstvo pravde Republike Srbije. (2020). *Spisak sudskih veštaka*. Pridobljeno na <https://www.mpravde.gov.rs/court-experts.php>
13. Ministarstvo pravde Republike Srpske. (2020). *Jedinstvena lista sudskih vještaka*. Pridobljeno na https://okprivsud-trebinje.pravosudje.ba/vstv/faces/docservlet?p_id_doc=17372
14. Ministarstvo pravosuđa i uprave Republike Hrvatske. (2020). *Stalni sudski vještaci*. Pridobljeno na <https://sudovi.hr/hr/zssk/osudovima/stalni-sudski-vjestaci>
15. Ministarstvo za pravda Republika Severna Makedonija. (2020). *Registar na veštaci*. Pridobljeno na <http://www.pravda.gov.mk/veštaci>
16. Ministrstvo za pravosodje Republike Slovenije. (2020). *Imenik sodnih izvedencev*. Pridobljeno na <https://spvt.mp.gov.si/izvedenci.html>
17. Mnookin, L. J. (2008). Expert evidence, partisanship and epistemic competence. *Brooklin Law Review*, 73(2), 587–611.
18. Pavišić, B. in Modli, D. (1999). *Kriminalistika*. Rijeka: Pravni fakultet.
19. Pravilnik o stalnim sudskim vještacima Brčko distrikta BiH (PSSV/BD). (2020). *Službeni glasnik Brčko distrikta BiH*, (15/20).
20. Pravilnik o stalnim sudskim vještacima Republike Hrvatske (PSSV/H). (2014). *Narodne novine*, (38/14).
21. Pravosudna komisija Brčko distrikta BiH. (2020). *Lista sudskih vještaka*. Pridobljeno na <http://www.pkbd.ba/propisi/1/Template.aspx?cid=303,2,1>
22. The World Bank. (2019). *Examining the experts – A comparative analysis of the role of expert witnesses in court systems of the Western Balkans*. Pridobljeno na <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/381771552633135539/examining-the-experts-a-comparative-analysis-of-the-role-of-expert-witnesses-in-court-systems-of-the-western-balkans>
23. Zakon o sodnih izvedencih, sodnih cenilih in sodnih tolmačih (ZSVOPT/SLO). (2018). *Uradni list RS*, (22/18).
24. Zakon o sudskim veštacima Republike Srbije (ZSV/S). (2010). *Službeni glasnik*, (44/10).
25. Zakon o sudskim vještacima Crne Gore (ZSV/CG). (2016). *Službeni list*, (054/16).
26. Zakon o vještacima Federacije Bosne i Hercegovine (ZV/BiH). (2005). *Službene novine*, (49/05).
27. Zakon o vještacima Republike Srpske (ZV/RS). (2017). *Službeni glasnik*, (74/17).
28. Zakon za veštače na Republika Makedonija (ZV/SM). (2010). *Službeni vestnik PM*, (115/10).
29. Žarković, M. in Ivanović, Z. (2020). *Kriminalistička taktika*. Beograd: Kriminalistično-policijska univerza.
30. Žarković, M., Bjelovuk, I. in Borović, A. (2014). Kritički osvrt na radni i obrazovni profil sudskih veštaka u pojedinim oblastima veštačenja. *Pravni život – časopis za pravnu teoriju i praksu*, 9, 693–704.
31. Žarković, M., Bjelovuk, I., in Kesić, T. (2008). Multimedijnska uvidajna dokumentacija i njezin dokazni značaj. *Vještak*, 1, 307–322.
32. Žarković, M., Bjelovuk, I. in Kesić, T. (2012). *Kriminalističko postupanje na mestu događaja i kredibilitet naučnih dokaza*. Beograd: Kriminalističko-policijska akademija.
33. Žarković, M., Kesić, T. in Bjelovuk, I. (2011). Savremene tendencije u veštačenju kao obliku međunarodne krivičnopravne pomoći. V Ž. Nikač (ur.), *Suzbijanje kriminala u okviru međunarodne policijske saradnje: Zbornik radova* (str. 29–37). Beograd: Kriminalističko-policijska akademija i Hans Zajdel fondacija.

Comparative Analysis of Competencies of Court Experts in the Fields of Fire and Explosion

Ivana Bjelovuk, Ph.D., Associate Professor, University of Criminal Investigation and Police Studies, Serbia.
E-mail: ivana.bjelovuk@kpu.edu.rs

Tanja Kesić, Ph.D., Full Professor, University of Criminal Investigation and Police Studies, Serbia. E-mail: tanja.kesic@kpu.edu.rs

Milan Žarković, Ph.D., Full Professor, University of Criminal Investigation and Police Studies, Serbia. E-mail: milan.zarkovic@kpu.edu.rs

Bearing in mind the fact that the defendant in criminal proceedings has the right to a defense by remaining silent and even giving false statements, as well as the fact the testimonies of witnesses frequently lack consistency and credibility, there is a large number of cases in which the court has to rely on the findings and opinions of expert witnesses for assessments and clarifications of legally relevant facts. Therefore, it is of great importance to scrutinize issues pertaining to the competencies of forensic experts and the quality of databases on forensic experts. Hence, the subject under review in this article is a comparative analysis of the registers of forensic experts in Serbia, Northern Macedonia, Montenegro, and Bosnia and Herzegovina, as compared to the corresponding registers in Slovenia and Croatia, as member states of the European Union. We decided to research the registers of forensic experts in the fields of fire and explosion, using the following research methods: observation, description, comparison, and analysis. The analyses focused on the forensic experts' type and level of education, age, and gender, as well as how the registers of forensic experts are organized. This article also provides recommendations related to improving the manner of keeping the register of court experts and the optimal competencies of such experts to ensure that legally relevant facts in criminal proceedings are correctly and thoroughly established.

Keywords: competences of experts, appointment and recall of experts, register of forensic experts, fire, explosion

UDC: 347.964.4:614.84